

جلد چاپ شد، یکی از مراجع قم در جمع همکاران بنیاد گفتند که تاکنون بنیاد هزار عنوان کتاب به چاپ رسانده؛ ولی بیت الغزل و گل سرسید آن ها کتاب المعجم است. ایشان گفت تقاضای کنم این کتاب در تیراژ بالا چاپ و به سفارخانه های ایران در کشورهای اسلامی ارسال شود؛ سفرای ایران در دنیا به علمای شیعه و سنی این کتاب را هدیه کنند تا علما و دانشمندان بلاد اسلامی بدانند که در سایه جمهوری اسلامی چه کار عظیمی پایه گذاری شده است. در دهها کشور اسلامی این کتاب موجود و جای خود را باز کرده است؛ علمای اسلامی با چشم اکرام به این اثر نگاه می کنند و یکی از منابع مهم برای فهم اعجاز و معارف قرآن است.

پژوهشگر قرآنی آستان قدس رضوی در ادامه به شیوه نگارش کتاب اشاره کرده و اضافه می کند: «مؤلف در این کتاب، لغات قرآن را به ترتیب حروف الفبا چینش کرده و شرح هر لغت را در چهار بخش ارائه می دهد؛ ابتدا توضیحی کوتاه پیرامون ساختار لغت و تعداد کاربرد آن در سوره های مختلف قرآن گزارش می کند. سپس معنای واژه در منابع لغوی به ترتیب تاریخ تألیف - ارزیابی می شود. بعد از آن، نظرات مفسران گوناگون - از صدر اسلام تا زمان معاصر - درباره آن واژه آورده می شود و سپس از وجه ادبی به تحلیل واژه و ریشه شناسی آن و تبیین معنای حقیقی و مجازی آن می پردازد و در بخش آخر که مهم ترین بخش است، کاربردهای قرآنی آن واژه بر اساس تدبر و تحلیل اطلاعات توسط نویسندگان به خواننده ارائه می شود. به این ترتیب پژوهشگر قرآنی از مراجعه به سایر کتاب های لغت بی نیازی می شود. در واقع این کتاب فراتر از یک کتاب لغت و به نوعی مجموعه ای از معارف قرآنی است؛ لذا به همین سبب به پیشنهاد حضرت آیت الله خامنه ای عنوان «الموسوعة القرآنية الكبرى» به عنوان آن افزوده شده است.»

مؤمن زاده به برخی ویژگی های منحصر به فرد علمی این اثر اشاره کرده و می گوید: «منابع و مأخذ استفاده شده در تحقیق این اثر بسیار دقیق انتخاب شده است. همکاران آیت الله و اعطاء زاده جمعی از فضایی حوزه علمیه خراسان و تنی چند از اساتید زبان عرب و عرب زبان ها بودند که در بخش های جمع آوری نص ها و تصحیح آن ها، ترجمه بعضی از متون فارسی، ویرایش ادبی بخش های اصول لغوی و استعمال قرآنی، و تحقیق در بعضی از قسمت های کتاب همکاری می کردند. نام هر یک و نقش آن ها، در مقدمه جلد اول آمده است. علاوه بر این، در صفحه قبل از مقدمه و فهرست همه مجلدات، اسامی اعضای گروه با عنوان «المشاركون في هذا المجلد» ذکر شده است.» وی بایان اینکه در المعجم مهمترین تفاسیر لغوی و بلاغی که حاوی بخش عظیمی از لغات قرآن بوده اند به عنوان منابع مهم معرفی شده اند، می گوید: «در المعجم خصوصیات و تفاوت های هر یک از این تفاسیر و مزایای هر یک بیان شده است.»

مؤمن زاده بیان می کند: «هدف از تألیف کتاب، ایجاد یک دائرة المعارف درباره قرآن است که دارای مطالبی درباره غریب القرآن، مفردات القرآن، متشابه القرآن، معانی القرآن، و جنبه های دیگر مربوط به فصاحت و بلاغت و اعجاز قرآن باشد؛ لذا این کتاب را از جهتی می توان جزو کتاب های غریب القرآن یا مفردات قرآن شمرد و از جهت دیگر، جزو کتاب های اعجاز قرآن.»

وی می افزاید: «این کتاب، دائرة المعارفی جامع و تحقیقی درباره قرآن است که همه مزیت های کتاب های متقدمان و متأخران را به همراه مطالبی نو و ابتکاری در بر دارد. تاکنون کتابی جامع و تحقیقی درباره قرآن با این وسعت و عظمت در دنیای اسلام به رشته تحریر در نیامده است، و این از برکات امام علی بن موسی الرضا (علیه السلام) است که بنیاد پژوهش های اسلامی، وابسته به آن آستان مبارک با انتشار بعضی از مجلدات این کتاب، گوشه ای از اهمیت کتاب و تلاش خستگی ناپذیر خادمین به ساحت مقدس قرآن را آشکار کرده است.»

♦ میراث تفسیری جهان اسلام

حجت الاسلام والمسلمین دکتر محمد علی مهدوی راد، استاد و پژوهشگر علوم قرآن و حدیث بایان اینکه این اثر علمی فراتر از یک کتاب لغت است، می گوید: «المعجم فی فقه لغة القرآن و سربلاغة» همان طور که رهبر انقلاب فرمودند، به یک تفسیر گسترده قرآنی تبدیل شده است. البته شاید برخی این وجه را از وجوه کاستی این کتاب بدانند و بگویند لغت یک چیز است و تفسیر چیزی دیگر، اما سبک و سیاق کتاب این چنین است که بسیار روش مند و دقیق و در نتیجه کارآمد است.

وی می افزاید: «آیت الله و اعطاء زاده در این کتاب، ابتدا واژه را در کلام میراث لغوی پیگیری کرده اند و نه میراث تفسیری قرآنی؛ حتی اگر از کتاب تفسیری و قرآنی بهره می گیرند، از کتابی استفاده شده است که زاویه نگاهش ریشه یابی لغات است، یا این که از بخشی از کتاب که فقط به لغت توجه دارد، استفاده می کنند.

بعد از جمع بندی این مرحله که یک واژه شناسی دقیق است، کاربردهای این واژه در کتاب هایی که به واژه شناسی می پردازند، مانند غریب القرآن ها، معجم ها و مفردات بررسی شده است. ایشان، در این قسمت، فقط نصوص - یعنی عین متن ها - را می آورند. در مرحله سوم، آن واژه را در هر آیه ای که به کار رفته است و آن آیه را در تفسیر های گوناگون - از تفسیر «مقاتل بن سلیمان» تا تفسیر امروزی - مرور کرده اند. وقتی کاربرد واژه در آیه های مختلف مشخص شد، آن مرحوم دو کار انجام داده که شاهکار ایشان در این دومر حله است؛ یکی «الاصول اللغویه» و دیگری «الاستعمال القرآنی». یعنی در این بخش، هم نشان می دادند ریشه اصلی و کاربرد اولیه عربی اصیل آن واژه چیست و هم این که، به چه دلیلی معانی دیگر در آن باب شده است.

نکته بعدی این که این واژه، با توجه به این کاربرد اصیل، در حوزه کاربردی و استعمالی قرآن، چه معنایی دارد و در فضای قرآنی چگونه کاربرده می شود. آن چه در بخش دوم و سوم آمده